

bán elemzésen kívül igen jól meg is felelnek. (A bevezető tárgyi hiányosságairól már volt szó.) A Bánk bán elemzések, főleg a *Válogott Művek* bevezetője kissé nehezek bevezetőnek. Feltételezik a mű alapos ismeretét. Nem bevezetés, magyarázat, elemzés jellegűek.

Végül a *Válogott Művek* jegyzeteiről, a szöveg gondozásáról kell elmondani, hogy igen nagy örömmel üdvözölhetjük Solt Andor alapos, körültekintő, lelkiismeretes munkáját, amely a tárgyismeretek terén gazdag segítséget nyújt az egyes művek megértéséhez, és jó kiindulópontot ad a mélyebb tanulmányokhoz is. Aprólékoskodás volna néhány név-, vagy szómagyarázat felvételének vagy

fel nem vételének vitatása. Kár azonban, hogy csupán a *Rózsa* és a versek jegyzeteiben veszi tudomásul azt a jegyzetekre háruló feladatot, hogy a bevezető csak a *Bánk bán*t elemzi részletesen, s a többi műveknél közölni kell azokat a szükséges fejtegetéseket, elemzéseket, amelyek a tárgyi magyarázatokon kívül is segítik az egyes művek teljesebb megértését, Katona életében és a magyar irodalom fejlődésében való elhelyezését.

Molnár Miklós tanulmányai és Katona József *Válogott Műveinek* kiadása igen értékes hozzájárulást jelentenek Katona József és művei széleskörű megismertetéséhez, helyes értékelésük kialakításához.

Debreczeni Ferenc

JEAN FRÉVILLE: ZOLA SEMEUR D'ORAGES

Paris, 1952. Édition Sociale, 164. l.

Zola neve és életműve, egyes művei megjelenésétől egészen napjainkig, éles vitákat, heves tiltakozást keltettek. A hivatalos reakciós kritika és irodalomtörténet az író kitagadta a francia irodalomból. Elutasító álláspontjuk megszóvegezése azonban bizonyos mértékig fényt derít tiltakozásuk okára. Des Granges így ír róla: »Zola csak azt emelte ki a valóságból, ami a legszomorúbb és gyakran a leggyalázatosabb.« (Des Granges: Précis de littérature française. Paris, 1945. 440. p.) Egy másik irodalomtörténeti kézikönyv e szavakkal jellemzi az író: »Zola az emberi természet legalacsonyabb ösztöneinek ábrázolója, képtelen egy valóban élő alakot bemutatni, és csak a felbőszült tömegről tud írni.« (R. Doumic: Histoire de la littérature française. Paris, 1915. 568. p.) Az 1949-es Kleber Haedens irodalomtörténete már nem is indokol, csak kijelenti, hogy »a jövő nagyon kemény lesz Zola számára... tákalmányai egyre inkább olvashatatlanokká válnak...« (Une histoire de la littérature française. Paris, 1949. 379. p.) Az egyhangú tiltakozás világosan mutatja, hogy a zolai életmű tartalma, kora társadalmi visszasságainak, a burzsoá társadalom »leggyalázatosabb« vonásainak bemutatása bősztette fel a burzsoa társadalmat védelmező irodalomtörténeteket.

Míg az uralkodóosztály és kritikusai viharosan tiltakoztak Zola művei ellen, addig a haladó erők benne látták a reakció könyörtelen leleplezőjét. Zola életműve, saját

szemlélete, azonban a naturalizmus miatt, sok problémát adott, ami az egész Zola-kérdést »kényes kérdéssé«, megoldandó problémává tette. Az író halálának ötvenedik évfordulója alkalmat nyújtott a francia marxista kritikusoknak, hogy behatóan foglalkozzanak életművével és részletes elemzésekkel rajzolják meg helyét a francia irodalomban. Az *Europe* című folyóirat 1952 november-decemberi kettős számát teljes egészében a nagy író életművét és életét elemző tanulmányoknak szentelte, a *La Pensée* számaiban több Zola-tanulmány látott napvilágot, a *Les lettres françaises* is cikkeikkel emlékezett meg az évfordulóról. Az 1952-es évforduló legkiemelkedőbb marxista igényű és megoldásában marxista módszert követő alkotása Jean Fréville »Zola semez d'orages« című 164 lapos, Zola egész életművét felölelő kis monográfiája.

Fréville könyvét öt fejezetre osztja: az első kettő Zolát mint az új forma keresőjét és a naturalizmus mesterét mutatja be; a harmadik a regények elemzését adja; a negyedik a Dreyfus-ügyet és Zola harcát; az ötödik Zola helyét a francia irodalomban.

A könyv első két fejezete nyújtja a legtöbb újat a marxista francia Zola-értékelésben. A zolai naturalizmus kialakulását fejlődésében, változásában ragadja meg, és ezzel sokkal pontosabb magyarázatát adja, mint Jean Varlootnak — az évforduló előhangjaként megjelent »Az élő Zola, vagy a natura-

lizmus ügye» című tanulmánya (La Pensée, 1952. 44. sz. 111—121. p. — magyarul ld. Irodalomtudományi Értesítő, 1952. 5. sz. 102—118. p.), amely kutatásaiban ugyan a marxizmus klasszikusaira és a szovjet irodalomtudomány eredményeire támaszkodik, azonban statikusan, a zolai naturalizmust nem fejlődésében, alakulásában vizsgálja, hanem mozdulatlanságában, tétlenségében. Ezzel nemhogy segítette volna a naturalizmus kérdésének megoldását, hanem — bizonyos mértékig — még csak fokozta az ellentmondásokat.

Jean Fréville könyvében elkerülte ezt a hibát, ő fejlődésében, alakulásában vizsgálja Zola életművét. Zola bontakozó tehetségének bemutatásakor idézi a Párizsban nyomorgó író barátaihoz írott leveleit, amelyek azt mutatják, hogy Zola megérezte kora átmeneti jellegét és ebből következően azt a következtetést vonta le, hogy »meg kell találni az új formát, amellyel méltóan megénekelhetjük a jövő embereit, megmutathatjuk emberi nagyságukat.« (Zola : Correspondance. 96. p. Fr. 10—11. p.) Az új formának a keresése tölti be Zola írói pályájának első éveit, korai verseit és első önálló kötetét, a »Mesék Ninonnak« (Contes à Ninon) címűt, amely szemelláthatólag a nagy íróelődök hatását mutatta. Közben, míg a nyilvánosság elé tárt első művében még a régi úton haladt, tovább folytatta az új forma keresését. Fréville Zola leveleiből vett idézetekkel bemutatja, hogy kora realista törekvései, melyek megfogalmazásukat Duranty »Le Réalisme« c. folyóiratában nyerték, nem elégtették ki Zola igényeit, hiányolta »az egyéni vonásokat, amelyek ugyan eltorzítják a képet, de ezzel a képekből művészi alkotást teremtenek.« (14.) Első regénye, »Claude vallomása« (La Confession de Claude) már ezt az elvet követi, és a prostitúcióról adott képei felháborították a III. Napoleon korabeli közönséget. Fréville Zola írói szemléletének további alakulásában nagy jelentőséget tulajdonít az 1866-os Salon képeiről adott bírálatainak, amelyekben a későbbi impresszionista festőket a fennálló irodalmi ízlés ellen hadakozva védelmébe vette. A cikksorozatot elemezve Fréville megállapítja, hogy »Zola individualista lázadozása oda vezetett, hogy a művészek számára a 'teljes anarchiát' ajánlotta«. (19.) De hozzáfűzi, hogy harminc évvel később — az impresszionista festészet dekadenciájának megnyilvánulása idején — Zola szembefordult az impresszionizmussal (22). Ugyancsak 1866-ban látott napvilágot »Une définition du roman« című tanulmánya, amely a naturalista regény első megfogalmazása volt.

Fréville könyvének eddigi fejtegetéseivel röviden áttekintette azt az utat, amelyet Zola a naturalizmus küszöbéig megtett.

Ezután vázlatosan ismerteti a naturalizmus addigi eredményeit, Taine szerepét és a Goncourt fivérek irodalmi működését. Bemutatja, hogy Zola »Thérèse Raquin«-jának koncepciójára és megalkotására a Goncourtok »Germinie Lecerteux« című regénye hatott. Idézi a »Thérèse Raquin« előszavát (»Thérèse Raquinban nem a jellemeket, hanem a vérmérsékletet akarom tanulmányozni«), megmutatja, hogy Zola célkitűzésében Taine elméletét követi; következő regényében, »Madeleine Féral«-ban pedig a darwinizmus hatására az átöröklést állítja előtérbe.

A monográfia második fejezetében — »A naturalizmus mestere« — Fréville több oldalról megvilágítja a zolai naturalizmust. Bevezetőben elemzi a »Les Rougon-Macquart« regényciklus írói tervét, bemutatja a család leszármazottait, akik az író átöröklési koncepciója szerint legnagyobb részükben terheltek. A ciklusban bemutatott pszichológiai és fiziológiai körtüneteket Lucas doktor 1847-ben megjelent könyvéből mérítette, aki vasokos művét jellemző körtünetek felsorolásával tüzdeltte. Fréville megjegyzi, hogy Zola alakjai sorsának determinista bemutatásával már a XVIII. századi materialisták által túlhaladott fatalizmust eleveníti fel. De a realista többször ellentmond a predestináció elvének, így »Az emberölőben (L'Assommoire) nem a csempész Maquart-tól örökölt vér taszítja Gervaise-t az ivásba, hanem szerencsétlensége, éppénúgy a nyomor és az utca csábítása taszítja Nanát, Gervaise lányát a kicsapongásba«. (42.)

A zolai naturalizmus második összetevőjeként Fréville a »kísérleti regény« problémáját elemzi. A »kísérleti regény« gondolatát Zola Claude Bernard »L'introduction à l'étude de médecine expérimentale« című művéből merítette. Amit Bernard a természettudomány számára mint kutatási módszert felállított, azt Zola a »Roman expérimental« című tanulmányában az író elé is feladatult tűzte. Az író megfigyelő és kísérletező egy személyben; a regény alap gondolata, amelyet bizonyos fiziológiai vagy társadalmi jelenség megfigyeléséből merít, még csak hipotézis, az elbeszélés folyamata igazolja csupán a feltevést.

Zolának ebből a gondolatából, mely a társadalom vizsgálatát a természettudományos kutatás analógiájára képzelte, következett az a szemlélete, amellyel a természet organikus egységét átvitte a társadalom területére is: »...a társadalomban éppúgy, mint az emberi testben, kölcsönös összetartás uralkodik, amely összeköti a különböző részeket és ezveket és ebből következik, ha az egyik szerv elromlik, a többi is megtámadatik és létrejön egy nagyon bonyolult betegség...« (Zola : Le roman expérimental.

30. p. Fr. 42.). A társadalomnak az emberi test felépítésével való analógiája — mint Fréville írja — »a társadalom történelmi fejlődésének teljes félreértését okozza. Nem arról van szó többé, hogy az ellentmondásokkal terhelt társadalmat meg kell szüntetni, hanem arról, hogy gyógyítani kell „betegségeit“, megszüntetni „rossz oldalait.“ (49.) Fréville ezzel eljutott a zolai naturalizmus harmadik összetevőjéhez, a pozitivisták történetiszemléletéhez, amely a biológia fogalmait átvitte a társadalom területére. Ebből következnek a naturalizmus esztétikájának hibás követelményei: az egyéni, a különleges keresése, a részletek kultusza, az írói leleplezés, társadalmi mozgósítás ellenzése. Ezeknek alátámasztására idézi Fréville Zola ismert Balzac-kritikáját, amelyben szeméretet veti a nagy realistának hősei tipikus jellemzését, történelemszemléletét. Zola naturalizmusának mindezek a vonásai — mint Fréville is megállapítja — Taine szemléletére vezethetők vissza.

A zolai naturalizmus összetevőinek vizsgálata és Zola elméleti írásainak bemutatása után Fréville áttér írói gyakorlatának elemzésére. A Rougon-Macquart ciklus regényeinek példáján megmutatja, hogy Zola a naturalista írók legtöbbjétől eltérően — kik épp az általa megalkotott elméletet követték — nem a kis tényecskékből, az epizódokból indul ki, nála a mű »tárgya« — a megrajzolható környezet, a megoldásra váró társadalmi probléma — megelőzi az anyagot, vagyis a könyv cselekményét. (61.) Ehhez a ciklus regényeiből adódó példák után még hozzáfűzi, hogy Zola éppen ezzel az alkotómódszerrel — a naturalista alkotómódszer minden hiányossága, tévedése ellenére is — lett nagy szociális íróvá, aki bízott az emberiség haladásában. Azokban a műveiben, amelyekben a fiziológizmus uralkodik — mint pl. az »Állat az emberben« (La Bête humaine) — ott ez megsemmisíti a regény értékeit, viszont ott, ahol a determinizmus csak jelentéktelen szerepet játszik, a társadalom mélyebb ábrázolását adja (pl. A pénz, A hölgyek öröme). Zola naturalista elméletének egyik sarkalatos követelménye az írói objektivitás. Fréville elemzésében bemutatja, hogy a művész Zola legyőzte a maga alkotta elméletét, hiszen maga a Rougon-Macquart ciklus is politikai állásfoglalás volt. Fréville Zola későbbi két regény-ciklusának rövid elemzésével bebizonyítja, hogy Zola nemcsak módosította írói alkotómódszerét, hanem

bizonyos mértékig elvetette korábbi esztétikáját. A »Párizs« című regényből vett idézettel támasztja alá megállapítását. Ezek a sorok azt mutatják, hogy Zola már megálalta az író társadalmi funkcióját. Lényeges megállapítása még a szerzőnek, hogy Zola írói szemléletében ez a fordulat nem a Dreyfus-ügygel függ össze, hanem már előbb következett be, amikor a »J'accuse«-t megírta, a Trois Villes ciklus utolsó kötete, a »Párizs« már folytatásokban megjelent (71).

A monográfia harmadik fejezete — Az osztályok és egyének anatómiája — az első két fejezetben kifejtett alapon elemzi Zola regényeit. Meltázza a regények társadalomábrázolását, de ugyanakkor az egyes problémák konkrét elemzésekor nem kendőzi el az író társadalmi korlátait sem. Külön kiemeli a zolai életműből a burzsoázia, a munkásosztály és a parasztság ábrázolását. A burzsoáziáról a legbehatóbb képet »A zsákmány« (La curée) és »A pénz« (L'Argent) című regényében adta. Részletes elemzéssel mutatja be Fréville Zola munkásábrázolását, melynek csúcspontja a »Germinal«-ban látja, amely a korábbi (»Emberirtó«) és a későbbi (»Az összeomlás«, »A munka«) regényeihez képest a legmélyebben tudta megragadni a proletariátus életének, harcának ábrázolását. A negyedik fejezetben — a már eddig ismert dokumentumok alapján tárgyalja Fréville a Dreyfus-ügyet. Megrajzolja azokat a társadalmi és politikai körülményeket, amelyekben a pör létrejött, megmutatja azokat az erőket, amelyeknek érdeke Dreyfus elítélését követelte. Részletesen elemzi Zola emberi nagyságát, az igazság szenvedélyes védelmét, amellyel beleavatkozott a Dreyfus-ügybe.

Jean Fréville monográfiájának ismertetésekor részletesen időztem könyve első két fejezetének bemutatásánál. Ennek az az oka, hogy ez a két fejezet adja a legtöbb újat a francia marxista Zola-értékelésben. Fejlődésében, alakulásában, a történelmi tényezők figyelembevételével vizsgálja Zola írói pályáját. Bemutatja naturalista elméletének komponenseit, idealista gyökereit, súlyos hibáit, de ugyanakkor dialektikus elemzéssel kiemeli azt, amiben a nagy író túllépett a magaszabta esztétika korlátain. Fréville könyvének ezek az elméleti kérdéseket tisztázó részei megteremtették az alapot a marxista francia irodalomkutatás további fejlődése számára.

Rejtő István

A kiadásért felel: Mestyán János.

Műszaki felelős: Tóth Ferenc

A kézirat beérkezett: 1954. III. 25. Terjedelme: 12 (A/5) fv. Nyomott példány: 500

30830/54 — Akadémiai nyomda — Felelős vezető: ifj. Puskás Ferenc

TARTALOM

<i>Bóka László</i> : Ady szimbolizmusa	125
<i>Törő Györgyi</i> : »Tart a harc... most eszmék küzdenek«	146
<i>Somogyi Sándor</i> : A Délibábok Hőse.....	160
<i>Kiss Tamás</i> : Móricz Zsigmond ifjúsága	176

Vita

<i>Gyergyai Albert</i> : »Adalékok a Nyugat történetéhez«	189
<i>Szabolcsi Miklós</i> : Néhány megjegyzés egy bírálatra	192

Adattár

<i>Kardos László</i> : Tóth Árpád novellái	196
<i>Kispéter András</i> : Juhász Gyula ismeretlen verseiből	211
<i>Gergely Gergely</i> : Juhász Gyula három ismeretlen verse	221
<i>Durkó Mátyás</i> : Oláh Gábor-Juhász Gyuláról	222
<i>Sándor Anna</i> : A Vörösmarty Akadémiáról.....	231
<i>József Farkas</i> : Móra Ferenc három ismeretlen verse	236
<i>Komlós Aladár</i> : Tolnai Lajos elfeledett drámája	242
<i>Scheiber Sándor</i> : Arany János és Gyulai Pál közös bírálata	245

Szemle

<i>Gyergyai Albert</i> : Király István Mikszáthja	249
<i>Vargha Balázs</i> : Batsányi János Összes művei	256
<i>Tóth Dezső</i> : Az ELTE Bölcsész-kara első Évkönyvének két magyar irodalomtörténeti cikkéről	259
<i>Debreczeni Ferenc</i> : Molnár Miklós, Katona József.....	262
<i>Rejtő István</i> : Jean Freville, Zola semez d'orages.....	265

AZ IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

egy-egy füzetet az 1954. 1. számtól kezdve javarészt olyan cikkeket és adattári közleményeket tartalmaznak, melyek egy-egy nagy irodalmi korszakra vonatkoznak. Az 1. szám túlnyomóan felvilágosodás- és reformkori, a 2. szám a XIX. sz. második feléből és a XX. századból való, a 3. a régi magyar irodalmi anyagból áll, a 4. szám — tekintettel a Balassi-évfordulóra — főként Balassi Bálinttal foglalkozó tanulmányokat és közleményeket ad közre. A XX. sz.-i irodalomtörténeti kutatás előmozdítására azonban minden egyes füzetben lesz modern irodalmi anyagot publikáló adatközlés.

A szerkesztőségnek beküldött és a következő számokban megjelenő írások

1. Régi magyar irodalom.

Horváth János: A »Szendrői hegedős-ének« vers-
atakjáról.

Pais Dezső: Vegyes megjegyzések a »Szendrői
hegedős-ének«-hez.

Kardos Tibor: Balassi Bálint.

Eckhardt Sándor: »A füves kertecské«.

Németh Gyula: Balassi törökből fordított ver-
sének magyarázatahoz.

Györy János: Igazítások Balassi szövegeihez.

Koltay-Kastner Jenő: Tóthfalusi Kis Miklós
cocceánizmusa.

Esze Tamás: Kuruc vitézek halotti búcsúzóí.

Korompay Bertalan: Adalékok és jegyzetek a
Toldi-mondáéhoz.

Benda Kálmán: Alvinczy Péter történeti fel-
jegyzései.

Klanciczay Tibor: Kronológiai megjegyzések
Balassi Bálint verseihez.

Bóta László: A Balassi-versek kronológiájához.

Perényi József: A László-legenda Oroszországban.

Vargha Imre: »Szadeczky Miscellanea«.

Csáji Pál: Irodalmi emlékek az 1753-i paraszt-
felkelésről.

Busa Margit: Ismeretlen színjáték a XVII. sz.
végéről.

Iványi Béla: Balassi ismeretlen életrajzi adatai.

Stoll Béla: Felvinczy György versei.

Iványi Béla: Tinódi-idézet egy XVII. sz.-i
levélből.

Pirnát Antal: Dávid Ferenc: »Könyvecské az
igaz keresztényi keresztségről« és annak német
eredetije.

V. Windisch Éva: Adalékok Zrinyi Miklós
politikai pályájának történetéhez.

Csapodi Csaba: Zrinyi Miklós végrendelete
1662-ből.

Angyal Endre: A Vatay-énekeskönyv.

Perjés Géza: Adalékok az ál-kuruc balladák
vitézéhez.

Csapodi Csaba: Balassi Bálint ismeretlen verse?

11. Felvilágosodás és reformkor.

Révész Imre: A függetlenségi nyilatkozat
vizsontagságai.

Juhász Géza: Csokonai Árpádiásza.

Dénes Szilárd: Hozzászólás a Ványai Juhbehaj-
táshoz.

Beke Albert: Földi és Csokonai verselmélete.

Busa Margit: Adalékok Gvadányi műveinek
bibliográfiájához.

Hegedüs Géza: Vörösmarty »Salamon király«.

Markó Árpád: Egy elfelejtett magyar frókatona.

Kókay György: A bécsi Magyar Hírmondó
történetéhez.

Dévényiné Somoshegyi Anna: Jósika II. Rákóczi
Ferenccel.

Horváth István: »A rettentő tanulsága«.

Vargha Balázs: Berzsényi Dániel.

Gyergyal Albert: Batsányi és Condorcet.

Terbe Lajos: Mátyási József.

III. A XIX. sz. második fele és XX. sz.

Komlós Aladár: Vajda János ismeretlen versei.

Bisztray Gyula: Babits fogarasi ével.

Jenél Ferenc: Ady- és Juhász-versek a Győri
Hírlapban.

Sziklay László: Gáspár Imre.

Komlós Aladár: Puskin Magyarországon.

Dezsényi Béla: Kossuth publicisztikája 1849
után.

Kovács Endre: Puskin és a magyarság.

Lódi Gabriella: Gelléri Andor Endre.

Gergely Gergely: Tolnai Lajos irodalmi nézetel.

Rubinyi Mózes: Mikszáth Kálmán írói arcképe.

Dénes Szilárd: Emlékezés Möriz Zsigmondról.

Sándor Anna: Kaffka Margit leveleiből.

Bikácsi László: Mikor írta Arány János a
»Reményihez« c. versét?

V. Nyilasy Vilma: Jókai és Petőfi.

Németh G. Béla: Szarvas Gábor és a Nyelvőr.

Török Endre: Csehov.

Keresztury Dezső: Magyar irodalomtörténeti
kiállításainkról.